

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

МАЗОРЕНКО ОКСАНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 005.21 (043.3)

**ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА
ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор
Лепейко Тетяна Іванівна,
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця,
завідувач кафедри менеджменту та бізнесу.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Цопа Наталя Володимирівна,
Національна академія природоохоронного та
курортного будівництва (м. Сімферополь),
завідувач кафедри економіки та організації
виробництва;

кандидат економічних наук, доцент
Строкович Ганна Віталіївна,
Харківський гуманітарний університет «Народна
українська академія»,
завідувач кафедри економіки підприємства.

Захист відбудеться «24» квітня 2014 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради, шифр Д 64.055.01, у Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця за адресою: 61166, м. Харків, пров. Інженерний, 1А.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця за адресою: 61166, м. Харків, пров. Інженерний, 1А.

Автореферат розісланий «24» березня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.М. Чмутова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В сучасних умовах економічна стабільність, життєздатність та ефективність діяльності підприємства нерозривно пов'язані з процесами, які відбуваються на різних стадіях його функціонування та розвитку. Істотні зміни, що спостерігаються нині в умовах господарювання, в підходах до управління сприяють поступовому вирішенню проблем забезпечення як поточної діяльності, так і перспективному розвитку підприємств.

Управління функціонуванням і розвитком підприємства базується на глибокому знанні діяльності підприємства, можливості здійснювати адаптивні заходи щодо змін внутрішнього та зовнішнього середовища. Успішна реалізація цілей і завдань функціонування та розвитку підприємства (ФРП) значною мірою залежить від інформованості системи менеджменту, своєчасного та повного отримання інформації про поточні та перспективні процеси у внутрішньому і зовнішньому середовищі, адекватного трактування їх впливу на діяльність підприємства.

Різні аспекти функціонування та розвитку підприємства розглядаються в роботах таких вітчизняних та зарубіжних авторів, як: І. Адізес, Д. Воронков, В. Гончаров, Л. Грейнер, В. Денисов, М. Кизим, І. Кривов'язюк, М. Лепа, Н. Масленнікова, Л. Мельник, В. Пономаренко, О. Пушкар, Ю. Погорелов, О. Раєвнева, Г. Строкович, М. Тодаро, С. Хенкс та ін. Особливостям інформаційного забезпечення та інформаційного середовища підприємства присвячені роботи Л. Винарика, Н. Вінера, А. Кармінського, М. Кастельса, С. Левицького, Т. Лепейко, Р. Лепи, О. Оліфірова, В. Пономаренка, О. Пушкаря, С. Салиги, В. Фатюхи, В. Саєнко, І. Демидової, А. Харкевича, Н. Цопи та ін.

Разом з тим проведений аналіз існуючих наукових досліджень відносно інформаційного забезпечення підприємства на різних стадіях функціонування та розвитку показав, що недостатньо дослідженими залишаються питання відокремлення процесів функціонування від процесів розвитку, визначення етапів ФРП та забезпечення системи менеджменту достатньою інформацією з орієнтацією на формування інформаційного середовища.

Наукова і практична актуальність зазначених питань, їх недостатня дослідженість зумовили вибір теми дисертації, мету і задачі дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана згідно з планом науково-дослідних робіт Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця за темами: «Організаційно-економічні основи управління підприємством» (номер державної реєстрації 0108U000091), у межах якої автором запропоновано модель ФРП на основі теорії життєвого циклу; «Організація системи економічної безпеки підприємства» (номер державної реєстрації 0109U007022), в якій використано розробки здобувача щодо інформаційного забезпечення економічної безпеки підприємства та вибору інформаційних джерел функціонування та розвитку; «Концептуальні засади управління

сучасними підприємствами» (номер державної реєстрації 0111U005795), де обґрунтовано особливості оцінки життєвого циклу підприємства та визначено стадії функціонування та розвитку підприємств Харківського регіону.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є теоретичне обґрунтування, розробка методичних підходів і практичних рекомендацій щодо формування інформаційного середовища ФРП. Для досягнення поставленої мети було вирішено такі задачі:

узагальнено теоретичні аспекти функціонування та розвитку підприємства, що дозволило розкрити їх сутність, визначити домінуючі характеристики та відокремити ці процеси один від одного;

обґрунтовано модель функціонування та розвитку підприємства;

уточнено сутність понять «інформація», «інформаційне забезпечення ФРП» та «інформаційне середовище ФРП», визначено структуру інформаційного середовища ФРП;

розроблено методичний підхід до визначення етапу ФРП на основі оцінки його інформаційного середовища;

обґрунтовано послідовність формування інформаційного середовища функціонування та розвитку підприємства;

проведено оцінку сформованості інформаційного середовища функціонування та розвитку підприємств Харківського регіону;

розроблено методичні рекомендації щодо формування інформаційного середовища ФРП.

Об'єктом дослідження є процеси функціонування та розвитку підприємства.

Предметом дослідження є підходи, методи та інструменти формування інформаційного середовища, яке забезпечує функціонування та розвиток підприємств машинобудівної галузі.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дисертаційної роботи є наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених у сфері інформаційного забезпечення функціонування підприємств та їх розвитку. У дослідженні використано такі основні загальнонаукові та спеціальні методи: *морфологічного аналізу* – для уточнення сутності понять «функціонування підприємства» та «розвиток підприємства»; *теоретичного узагальнення та логічного аналізу* – для узагальнення основних понять формування інформаційного середовища, розробки моделі ФРП; *метод порівняння* – для аналізу та порівняння моделей життєвого циклу підприємства; *метод таксономічного аналізу* – для оцінки внутрішнього інформаційного середовища ФРП; *метод експертних оцінок* – для оцінки стратегічної спрямованості ФРП та оцінки сформованості їх інформаційного середовища; *кластерного аналізу* – для групування підприємств за стадіями життєвого циклу; *графічний метод* – для наочного зображення викладених положень, *статистичного аналізу* – для визначення взаємозв'язку між ознаками інформаційного середовища.

Інформаційну базу дослідження склали чинні законодавчі та нормативні акти Верховної Ради і Кабінету Міністрів України, офіційні матеріали Державної служби статистики України та органів статистики Харківської

області, дані фінансової та статистичної звітності підприємств області, інформаційно-аналітичні матеріали й науково-методичні розробки у галузі інформаційного забезпечення діяльності підприємства в процесі його функціонування та розвитку.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукові результати, які виносяться на захист, полягають у розробці теоретичних і методичних положень щодо формування інформаційного середовища функціонування та розвитку підприємства, а саме:

удосконалено:

методичний підхід до визначення етапу функціонування та розвитку підприємства на основі оцінки його інформаційного середовища, відмінність якого полягає в поєднанні кількісної оцінки внутрішнього інформаційного середовища та якісної оцінки стратегічної спрямованості діяльності підприємства та побудові матриці, що дозволяє визначити форми і характеристики етапу ФРП;

процес оцінювання сформованості інформаційного середовища функціонування та розвитку підприємства, особливістю якого є проведення кількісного оцінювання якісних ознак результативності, забезпеченості ресурсами і достатності інформаційного середовища із застосуванням методу оцінки неметричних ознак та об'єднання отриманих оцінок в інтегральний показник сформованості інформаційного середовища ФРП з визначенням його рівнів (низький, середній, високий);

модель функціонування та розвитку підприємства, відмінністю якої є наявність п'яти стадій (створення та становлення, зростання, стабільність, спад, ліквідація), в кожній з яких існують етапи функціонування і розвитку підприємства; зміна цих етапів проходить через точки біфуркації за умови наявності чи відсутності перехідного стану та характеризується багатоваріантністю форм розвитку, кожній з яких притаманні відповідні риси;

дістали подальшого розвитку:

послідовність формування інформаційного середовища функціонування та розвитку підприємства, особливістю якої є наявність восьми етапів з акцентом на формуванні інформаційних потреб конкретного етапу ФРП та моніторингу як зовнішнього, так і внутрішнього середовища, що уможливорює формалізацію інформаційного процесу для оцінки сформованості інформаційного середовища ФРП;

визначення понять «функціонування підприємства» та «розвиток підприємства» на основі розмежування цих процесів, в основу якого покладено наявність якісних і кількісних змін з урахуванням адаптаційного та трансформаційного характеру процесів і спрямованості відповідно на поточні й стратегічні цілі;

понятійно-категорійний апарат формування інформаційного середовища функціонування та розвитку підприємства (за рахунок визначення понять «інформація», «інформаційне забезпечення ФРП», «інформаційне середовище ФРП»), а також визначення його структури, яка представлена такими елементами: внутрішнє інформаційне середовище (сфери техніко-технологічних і

людських ресурсів, ресурсів фінансового стану, ресурсів фінансових результатів, стратегії та цілей), безпосереднє зовнішнє інформаційне середовище (сфери ресурсів, ринку, регіональна правова та політична сфери) і загальне зовнішнє інформаційне середовище (політична, економічна, соціально-культурна, демографічна, правова, міжнародна й науково-технологічна сфери).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні та методичні положення дисертаційної роботи доведено до рівня конкретних методичних рекомендацій щодо формування інформаційного середовища ФРП.

Науково-практичні положення дисертаційної роботи були використані при розробці заходів формування інформаційного середовища функціонування та розвитку підприємств м. Харкова: ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш» (довідка № 237 від 15.09.2011), де впроваджено методичне забезпечення оцінювання інформаційного забезпечення ФРП на основі якісної оцінки показників результативності, забезпеченості ресурсами та достатності; УБ ТОВ «Пірана» (довідка № 146 від 05.07.2011), де використовуються рекомендації щодо визначення етапу ФРП, та у Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця (довідка № 12/86-22-212/1 від 09.10.2012), де використовуються науково-методичні розробки щодо проблем формування інформаційного середовища ФРП у процесі підготовки бакалаврів за напрямом підготовки «Менеджмент» та магістрів зі спеціальності «Управління персоналом та економіка праці» при викладанні дисциплін «Основи інформаційної економіки» та «Інформаційний менеджмент».

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, висновки і пропозиції, винесені на захист, отримано автором особисто. Внесок автора в роботи, виконані у співавторстві, наведено в списку опублікованих праць за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дисертаційної роботи оприлюднено автором на 6 науково-практичних конференціях, зокрема: II Міжнародній науково-практичній конференції «Ефективність бізнесу в умовах трансформаційної економіки» (Сімферополь – Ялта, 2008); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні технології менеджменту: проблеми теорії та практики» (Харків, 2008); III Всеукраїнській міжвузівській науково-практичній конференції студентів, аспірантів і викладачів «Актуальні проблеми теорії і практики менеджменту в умовах трансформації економіки» (Рівне, 2010); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика» (Харків, 2010); Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічний розвиток України: Європейський вибір» (Одеса, 2011); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток економічної системи в умовах глобалізації та євроінтеграції» (Дніпропетровськ, 2013).

Публікації. За результатами наукових досліджень опубліковано 11 наукових робіт, у тому числі 4 статті у наукових фахових виданнях України, 2 статті у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних, 4 тези доповідей та матеріалів конференцій, 1 розділ у монографії. Загальний обсяг

публікацій – 3,07 ум.-друк. арк., з яких особисто здобувачеві належить 2,45 ум.-друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Робота викладена на 262 сторінках. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, 15 додатків – на 71 сторінці, списку використаних джерел з 219 найменувань – на 22 сторінках. Матеріали дисертації проілюстровано 21 рисунком (з них 6 займають 6 повних сторінок) і 44 таблицями (з них 6 займають 6 повних сторінок). Обсяг основного тексту – 157 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

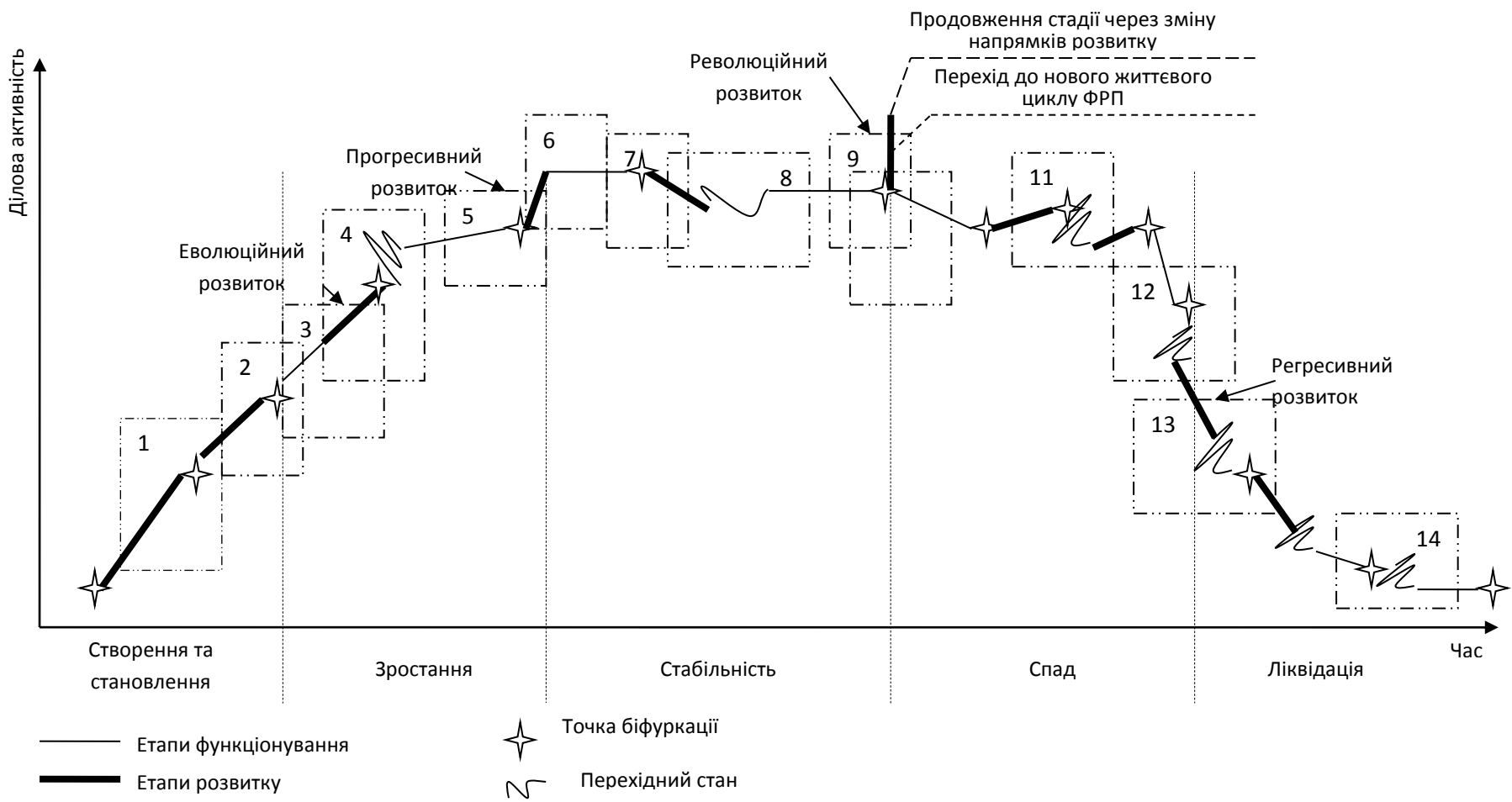
У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету і задачі, об'єкт і предмет, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі – «Теоретичні основи формування інформаційного середовища функціонування та розвитку підприємства» – узагальнено теоретико-методичні основи формування інформаційного середовища функціонування та розвитку; уточнено сутність понять «розвиток підприємства» та «функціонування підприємства», «інформація», «інформаційне забезпечення ФРП» та «інформаційне середовище ФРП»; обґрунтовано модель ФРП; визначено структуру інформаційного середовища ФРП.

Аналіз підходів до визначення сутності функціонування та розвитку підприємства, виявлення основних ознак і властивостей, які притаманні цим процесам, та взаємозв'язків функціонування і розвитку в межах діяльності підприємства дозволили обґрунтувати визначення розвитку як сукупності процесів корінних змін на підприємстві, що мають трансформаційний характер, виводять його на якісно новий рівень і спрямовані на досягнення стратегічних цілей. Під функціонуванням у роботі пропонується розуміти сукупність процесів поступових якісних та кількісних змін на підприємстві, які мають адаптаційний характер, підтримують його цілісність і стійкість у взаємодії із зовнішнім середовищем. У дисертації обґрунтовано взаємопов'язаність та взаємозумовленість цих процесів, визначено, що етапи функціонування та розвитку змінюють один одного з певною періодичністю, при цьому процеси ФРП можуть набувати різних форм і характеристик.

Використання теорії життєвого циклу та врахування особливостей процесів функціонування та розвитку в сучасних умовах дало змогу запропонувати таку модель ФРП, яка, по-перше, включає в себе послідовність стадій життєвого циклу підприємства (створення та становлення, зростання, стабільність, спад, ліквідація), по-друге, дозволяє на кожній стадії виділити етапи функціонування й розвитку підприємства, перехідні стани, зазначивши особливості та варіанти переходу від одного етапу до іншого в точках біфуркації (рис. 1).

Однією з умов підтримки процесів функціонування та розвитку підприємства є наявність актуальної та повної інформації про стан і зміни факторів зовнішнього середовища та внутрішніх ресурсів.

<p>1. Розвиток – точка біфуркації – розвиток.</p> <p>2. Розвиток – точка біфуркації – функціонування.</p> <p>3. Функціонування – еволюційний розвиток.</p> <p>4. Розвиток – точка біфуркації – перехідний стан – функціонування.</p>	<p>8. Розвиток – перехідний стан – функціонування.</p> <p>9. Функціонування – точка біфуркації – революційний розвиток.</p> <p>10. Функціонування – точка біфуркації – функціонування.</p> <p>11. Розвиток – точка біфуркації – перехідний стан – розвиток.</p>
--	---

Рис. 1. Модель функціонування та розвитку підприємства

Узагальнення теоретичних розробок щодо формування інформаційного середовища з урахуванням особливостей процесів ФРП на різних стадіях життєвого циклу підприємства дозволило сформулювати таке визначення інформації: «аналітично оброблені дані про зміни зовнішнього та внутрішнього середовища, використання яких визначає досягнення цілей підприємства», а також визначити сутність інформаційного середовища як сукупності сфер й умов формування і використання релевантної інформації, яка впливає на ФРП. У роботі з метою впорядкування інформаційних процесів підприємства також визначено інформаційне забезпечення – як «процес сполучення моніторингу інформаційного середовища, зберігання й обробки, використання інформації для задоволення інформаційних потреб у процесі формування та досягнення цілей функціонування та розвитку підприємства».

Класифікація факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на основі ресурсного підходу, визначення сутності інформації та основних вимог, що до неї висуваються, дозволили визначити структуру інформаційного середовища ФРП, яка складається з внутрішнього інформаційного середовища, представленого сферами техніко-технологічних і людських ресурсів, ресурсів фінансового стану та ресурсів фінансових результатів, цілей і стратегії, а також загального зовнішнього інформаційного середовища, яке представлене економічною, політичною, правовою, соціально-культурною, демографічною, міжнародною та науково-технологічною сферами, і безпосереднього зовнішнього середовища, що включає ринкові, ресурсні, фінансові, регіональні правові та регіональні політичні сфери.

У дисертаційній роботі обґрунтовано, що вибір джерел надходження інформації є складовою у формуванні інформаційного середовища ФРП. Аналіз існуючих типів інформаційних джерел дозволив запропонувати їх розподіл на внутрішні (облікові, нормативно-планові, позаоблікові) та зовнішні джерела (галузеві та макроекономічні джерела, які представлені офіційними джерелами, статистичними даними, результатами досліджень та засобами масової інформації).

У другому розділі – «Аналіз функціонування та розвитку підприємств Харківського регіону» – обґрунтовано методичний підхід до оцінки інформаційного середовища ФРП; визначено стадії та етапи функціонування та розвитку досліджуваних підприємств.

Для дослідження особливостей процесу ФРП на різних стадіях життєвого циклу проведено оцінку неплатоспроможності деяких підприємств Харківського регіону: ПАТ «Вовчанський агрегатний завод», ПАТ «Електромашина», ВАТ «Завод Потенціал», ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод», ВАТ «Ізюмський тепловозоремонтний завод», ПАТ «Коннектор», ВАТ «Турбоатом», ПАТ «Харківський котельно-механічний завод», ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло Шахтаря», ПАТ «ХАРП», ПАТ «Харківський завод Гідропривід», ПАТ «Харківхолодмаш», ПАТ «ХЕЛЗ «Укрелектромаш», результати якої дозволили віднести ВАТ «Завод Потенціал», ВАТ «Ізюмський тепловозоремонтний завод» та ПАТ «Харківхолодмаш» до стадії ліквідації, а також використано методику С.

Хенкса, яка дала можливість на основі методу кластеризації за критеріями віку, розміру та ступеню формалізації управління згрупувати підприємства за стадіями: зростання – ПАТ «Вовчанський агрегатний завод», ПАТ «Харківський завод Гідропривід», ПАТ «Харківський котельно-механічний завод», стабільності – ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш», ПАТ «ХАРП», ВАТ «Турбоатом», ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло Шахтаря», ПАТ «Коннектор», спаду – ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод», ПАТ «Електромашина».

Дослідження особливостей формування інформаційного середовища ФРП та сучасних підходів до їх оцінки дозволило обґрунтувати методичний підхід до визначення етапу функціонування та розвитку підприємства на основі оцінки його інформаційного середовища (рис. 2), що передбачає кількісну оцінку внутрішнього інформаційного середовища із застосуванням таксономічного аналізу та якісну оцінку стратегічної спрямованості діяльності підприємства із застосуванням експертного методу. Для узагальнення оцінки запропоновано використовувати індекс внутрішнього інформаційного середовища та індекс стратегічної спрямованості діяльності підприємства, які розраховуються як середні (геометричне та арифметичне відповідно) за формулами (1) і (2) відповідно:

$$I_{BC} = \sqrt[4]{D_{TP} \times D_{LP} \times D_{PFC} \times D_{PFR}}, \quad (1)$$

де I_{BC} – індекс внутрішнього середовища;

D_{TP} – зведений показник використання техніко-технологічних ресурсів;

D_{LP} – зведений показник використання людських ресурсів;

D_{PFC} – зведений показник використання ресурсів фінансового стану;

D_{PFR} – зведений показник використання ресурсів фінансового результату;

$$I_{CC} = \frac{\sum_{n=1}^8 I_n}{8}, \quad (2)$$

де I_{CC} – індекс стратегічної спрямованості діяльності підприємства;

I_1, \dots, I_n – показники стратегічної спрямованості за результатами анкет: діяльність підприємства спрямована на досягнення стратегічних цілей (I_1); на підприємстві відбуваються трансформаційні процеси, що проявляється в якісній зміні складу, структури та способу функціонування (I_2); домінуючими факторами, що зумовлюють діяльність підприємства, є зовнішні фактори прямого та непрямого впливу (I_3); підприємство знаходиться в перехідному стані (I_4); підприємство намагається змінити спосіб функціонування на основі зміни цілей і напрямків розвитку (I_5); у зовнішньому середовищі відбуваються значні зміни, які впливають на його діяльність (I_6); у внутрішньому

середовищі під-приємства відбуваються значні кількісні та якісні зміни (I_7); активна реакція підприємства на зміни у зовнішньому середовищі, яка проявляється у підготовці до змін та зворотному впливі на зовнішнє середовище (I_8).

Рис. 2. Методичний підхід до визначення етапу функціонування та розвитку підприємства на основі оцінки інформаційного середовища

З метою трактування економічної сутності індексу внутрішнього середовища в роботі на основі використання шкали Харрінгтона запропоновано виділити такі його рівні: дуже високий, високий, середній, низький, дуже низький, а для індексу стратегічної спрямованості – високий, середній, низький.

Для цілей дисертаційного дослідження вагомим є співставлення значень індексів внутрішнього інформаційного середовища та стратегічної спрямованості, що дозволяє визначити етап діяльності підприємства. Для цього побудовано матрицю (рис. 3), яка дозволяє не тільки встановити однозначне трактування етапу життєвого циклу підприємства як такого, що відноситься до «функціонування» або «розвитку», а й визначити форму, напрямок і характеристику процесів за кожним з цих етапів.

Рівень внутрішнього середовища	<i>Дуже високий</i>	<i>1,0–0,8</i>	Перехідний стан	Еволюційний розвиток	Револьюційний розвиток
	<i>Високий</i>	<i>0,8–0,63</i>	Стійке функціонування	Прогресивний розвиток	Еволюційний розвиток
	<i>Середній</i>	<i>0,63–0,37</i>	Нормальне функціонування	Стійке функціонування	Еволюційний розвиток
	<i>Низький</i>	<i>0,37–0,2</i>	Нестійке функціонування	Перехідний стан	Перехідний стан
	<i>Дуже низький</i>	<i>0,2–0,0</i>	Регресивний розвиток	Перехідний стан	Прогресивний розвиток
<i>Рівень / Інтервал</i>			<i>0,63–1,0</i>	<i>0,37–0,63</i>	<i>0,00–0,37</i>
			<i>Низький</i>	<i>Середній</i>	<i>Високий</i>
			<i>Стратегічна спрямованість підприємства</i>		

Рис. 3. Матриця визначення етапу ФРП на основі оцінки його інформаційного середовища

Проведення такої оцінки було апробовано з використанням даних чотирьох підприємств Харківського регіону, які знаходяться на різних стадіях життєвого циклу. Результати оцінки дозволили визначити етапи ФРП (табл. 1).

Комплексний аналіз показників діяльності підприємства з урахуванням стадій та етапів ФРП є основою для розробки відповідних заходів щодо їх діяльності.

Таблиця 1

Визначення етапу ФРП за результатами оцінки інформаційного середовища

Підприємство	Рівень внутрішнього середовища	Рівень стратегічної спрямованості	Етап
ПАТ «Вовчанський агрегатний завод»	Високий	Середній	Прогресивний розвиток
ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод»	Середній	Середній	Стійке функціонування
ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш»	Високий	Високий	Еволюційний розвиток
ВАТ «Ізюмський тепловозремонтний завод»	Низький	Середній	Перехідний стан

У третьому розділі – «Методичне забезпечення формування інформаційного середовища функціонування та розвитку підприємства» – обґрунтовано послідовність формування інформаційного середовища ФРП; визначено основні показники і метод оцінки сформованості інформаційного середовища ФРП; розроблено методичні рекомендації щодо формування інформаційного середовища функціонування та розвитку підприємства.

Виходячи з аналізу теоретичних підходів до організації інформаційного забезпечення підприємства й особливостей інформаційного обміну в процесі ФРП, у роботі розроблено послідовність формування інформаційного середовища функціонування та розвитку підприємства (рис. 4), яка містить такі етапи: побудова моделі інформаційних потоків; формування інформаційних потреб відповідно до етапу діяльності підприємства; формулювання критеріїв відбору інформації; вибір інформаційних джерел; моніторинг зовнішнього та внутрішнього інформаційного середовища; перевірка зібраної інформації на відповідність сформованим критеріям; інформаційний процес; оцінка сформованості інформаційного середовища ФРП; реалізація методичних рекомендацій щодо формування інформаційного середовища ФРП.

Запропонована послідовність формування інформаційного середовища охоплює всі необхідні етапи якісного задоволення інформаційних потреб функціонування та розвитку підприємства. Використання такої послідовності

на основі системного підходу дозволить оптимізувати інформаційний обмін на підприємстві, що, в свою чергу, дозволить досягти поставлених цілей, які залежать від етапу ФРП.

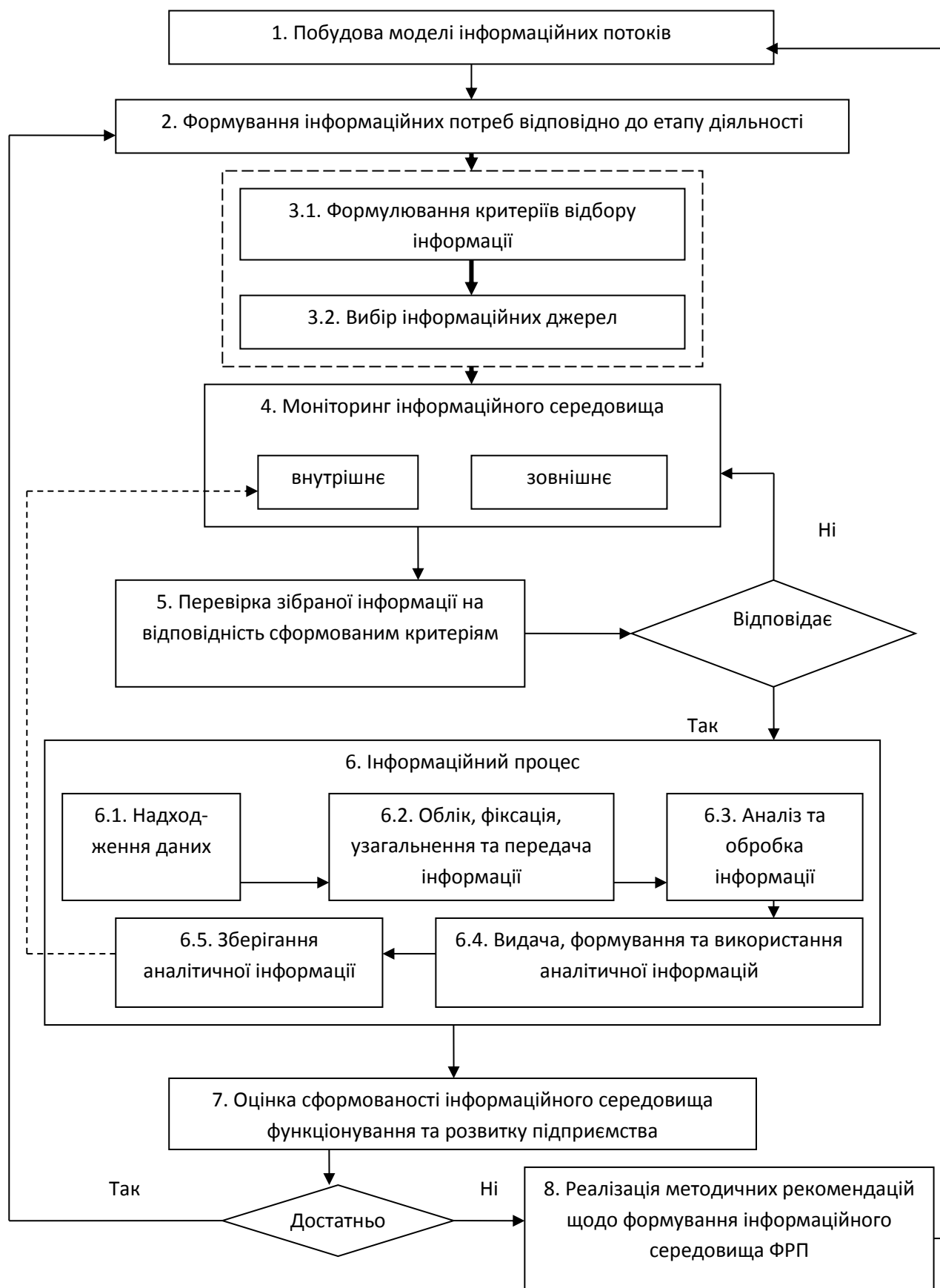

Рис. 4. Послідовність формування інформаційного середовища ФРП

Визначено перелік показників оцінки сформованості інформаційного середовища ФРП, які об'єднано в такі групи: показники результативності (рівень задоволення інформаційних потреб; взаємозв'язок цілей інформаційного забезпечення з цілями ФРП), показники забезпеченості ресурсами (рівень автоматизації; стан використання інформаційної інфраструктури; рівень інформаційної грамотності споживачів інформації; наявність інвестицій в інформаційне середовище та врахування витрат), показники достатності (різноманітність інформаційних джерел та методів роботи з інформацією; здійснення інформаційного забезпечення на основі моделі інформаційних потоків; рівень відповідності інформації вимогам, що до неї висуваються; рівень своєчасності надходження та використання інформації). Вимірювання зазначених показників проводиться експертами за номінальною шкалою.

Обґрунтовано, що оцінку якісних показників сформованості інформаційного середовища ФРП доцільно проводити із застосуванням підходу до оцінки неметричних величин, який передбачає оцінку якісних показників з використанням номінацій ознак і функцій перетворення.

Проведений аналіз взаємозв'язків ознак сформованості інформаційного середовища досліджуваних підприємств у програмному пакеті Statgraphics дозволив сформулювати значення функції перетворення (табл. 2).

Таблиця 2

Фрагмент функції перетворення якісних ознак сформованості інформаційного середовища в кількісні

Показник	Позначення номінальної ознаки	Риси, яких набувають ознаки	Позначення номінації	Значення функції перетворення
Рівень задоволення інформаційних потреб	А	Високий	A1	0,69
		Середній	A2	0,38
		Низький	A3	0,08
Взаємозв'язок цілей інформаційного забезпечення з цілями ФРП	В	Є	B1	0,64
		Немає	B0	0,07
Рівень автоматизації інформаційного забезпечення	С	Високий	C1	0,67
		Середній	C2	0,37
		Низький	C3	0,07
Стан використання інформаційної інфраструктури	D	Високий	D1	0,90
		Середній	D2	0,50
		Низький	D3	0,10

Одержані кількісні оцінки у запропонованому підході об'єднані в інтегральний показник сформованості інформаційного середовища на основі середньої геометричної значень окремих функцій перетворення, що характеризується трьома рівнями, визначеними математичним шляхом як добуток значень за показником D (оскільки він має найтісніший зв'язок з

іншими показниками) та всіх коефіцієнтів контингенції за цим же показником: високим зі значеннями в інтервалі (0,374 – 0,673], середнім (0,0748 – 0,374] та низьким (0,00 – 0,0748].

У результаті оцінки сформованості інформаційного середовища ФРП Харківського регіону, а саме: ВАТ «Куп'янський машинобудівний завод», ПАТ «Вовчанський агрегатний завод», ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш», ВАТ «Ізюмський тепловозоремонтний завод», було виявлено, що кожне із зазначених підприємств має різний рівень сформованості інформаційного середовища. Так, за даними 2010–2012 рр. ВАТ «Куп'янський машинобудівний завод» і ВАТ «Ізюмський тепловозоремонтний завод» мають середній рівень, а ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш» і ПАТ «Вовчанський агрегатний завод» – високий рівень сформованості інформаційного середовища.

Узагальнення одержаних у дисертаційній роботі результатів дозволило розробити методичні рекомендації щодо формування інформаційного середовища ФРП, які враховують стадію, етап ФРП, а також рівень сформованості інформаційного середовища.

Усі рекомендації запропоновано розподілити за чотирма блоками: загальні рекомендації, що забезпечують підтримку чи поліпшення діяльності підприємства на різних стадіях та етапах його функціонування та розвитку; рекомендації щодо результативності, що спрямовані на організацію формування та забезпечення інформаційного середовища з метою задоволення інформаційних потреб; забезпеченість ресурсами, що передбачає формування та використання всіх видів ресурсів у процесі формування інформаційного середовища ФРП; достатність, що передбачає забезпечення достатньої кількості та якості інформації в процесі формування інформаційного середовища ФРП.

Запропоновані методичні рекомендації були впроваджені в практичну діяльність підприємств Харківського регіону.

Отже, результати дослідження процесів функціонування та розвитку підприємств Харківського регіону та їх інформаційного середовища дозволили зробити висновок про те, що при формуванні інформаційного середовища необхідно враховувати стадію, етап і характер процесів ФРП, а також поточний рівень сформованості інформаційного середовища.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі вирішено важливе науково-практичне завдання теоретичного обґрунтування та розробки методичних підходів і практичних рекомендацій щодо формування інформаційного середовища функціонування та розвитку підприємства. Основні висновки та результати, одержані в ході дослідження, полягають у такому:

1. Дослідження теоретичних і практичних аспектів функціонування та розвитку підприємства дозволили уточнити визначення понять «функціонування підприємства» та «розвиток підприємства», відокремити ці поняття один від одного, в основу

чого покладено наявність поступових якісних та кількісних змін з урахуванням адаптаційного і трансформаційного характеру процесів та спрямованості відповідно на поточні й стратегічні цілі; визначити домінуючі характеристики функціонування та розвитку, фактори, що на них впливають.

2. Розроблено модель функціонування та розвитку підприємства, яка базується на теорії життєвих циклів, враховує особливості процесів функціонування і розвитку. Згідно з розробленою моделлю підприємство в ході своєї діяльності проходить п'ять стадій: створення та становлення, зростання, стабільність, спад, ліквідація, при цьому кожна стадія представлена сукупністю етапу розвитку та етапу функціонування. Також визначено типові ситуації переходу між етапами, які враховують різні форми і напрямки діяльності підприємства на кожному етапі. Використання запропонованої моделі дозволяє підприємствам контролювати та координувати процеси функціонування й розвитку.

3. У результаті дослідження теоретичних аспектів формування інформаційного середовища ФРП було визначено зміст поняття «інформація» та виділено основні вимоги, що висуваються до неї в процесі формування інформаційного середовища ФРП; визначено зміст і взаємозв'язок категорій «інформаційне середовище ФРП» та «інформаційне забезпечення ФРП»; визначено структуру інформаційного середовища, яка представлена сукупністю сфер внутрішнього та зовнішнього інформаційного середовища; удосконалено класифікацію інформаційних джерел. Усе це дозволяє визначати вимоги, обирати джерела та способи формування інформаційного середовища ФРП.

4. Обґрунтовано методичний підхід до визначення етапу ФРП на основі оцінки його інформаційного середовища. Даний підхід передбачає використання кількісної та якісної оцінки, базується на визначенні рівня внутрішнього інформаційного середовища ФРП на основі розрахунку таксономічних показників рівня використання людських і техніко-технологічних ресурсів, ресурсів фінансового стану та фінансових результатів, на визначенні рівня стратегічної спрямованості діяльності підприємства на основі якісної оцінки стратегії та цілей діяльності підприємства.

5. Запропоновано послідовність формування інформаційного середовища ФРП, яка складається з таких етапів: побудова моделі інформаційних потоків; формулювання інформаційних потреб етапу діяльності (функціонування чи розвитку) підприємства; вибір інформаційних джерел та визначення вимог, яким має відповідати інформація; моніторинг інформаційного середовища; перевірка накопиченої інформації на

відповідність вимогам, що до неї висува-лись; інформаційний процес; оцінка забезпечення інформаційного середовища; реалізація методичних рекомендацій щодо формування та забезпечення інфор-маційного середовища ФРП у разі недостатнього забезпечення інформаційного середовища. Використання запропонованої послідовності дозволяє підвищити рівень сформованості інформаційного середовища функціонування та розвитку підприємства.

6. Проведено оцінку сформованості інформаційного середовища ФРП із застосуванням розробленої моделі оцінки, яка ґрунтується на оцінці якісних ознак сформованості інформаційного середовища. В основу моделі покладено аналіз неметричних (якісних) ознак показників сформованості інформаційного середовища. Серед таких показників виділено три групи: показники результативності, забезпеченості ресурсами та достатності. Застосування даної моделі дозволяє визначати рівень сформованості інформаційного середовища ФРП та є підґрунтям для розробки і реалізації рекомендацій щодо його покращення.

7. Розроблено методичні рекомендації щодо формування інформаційного середовища функціонування та розвитку підприємства, що враховують стадію та етап ФРП, на якому перебуває підприємство, а також рівень сформованості інформаційного середовища. Подано приклад побудови моделі інформаційних потоків ФРП, яка є основою формування інформаційного середовища; проаналізовано структуру обсягу інформації підприємства за видами та відділами. Запропоновані методичні рекомендації носять прикладний характер та були апробовані в діяльності підприємств Харківського регіону.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Лепейко Т. І. Методичний підхід до побудови моделі функціонування та розвитку підприємства / Т. І. Лепейко, О. В. Мазоренко // Ліберманівські читання – 2010 : економічна спадщина та сучасні проблеми : монографія / Під заг. ред. д-ра екон. наук, проф. В. С. Пономаренка. – Х. : ФОП Павленко О. Г.; ВД «ІНЖЕК», 2010. – 472 с. – (С. 293–308). Особистий внесок здобувача: розроблено модель інформаційного забезпечення та обґрунтовано методичний підхід до побудови моделі функціонування та розвитку підприємства на основі розрахунку інтегрального індексу ФРП.

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Лепейко Т. І. Розкриття сутності функціонування та розвитку підприємства / Т. І. Лепейко, О. В. Мазоренко // Економіка: проблеми теорії та практики: збірник наукових праць. – Вип. 232 : У 5 т. – Т. V. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2007. – С. 1226–1231. Особистий внесок здобувача: визначено зміст понять «функціонування підприємства» та «розвиток підприємства»; відокремлено ці поняття один від одного.

3. Мазоренко О. В. Визначення структури інформаційного середовища функціонування та розвитку підприємства / О. В. Мазоренко // Управління розвитком : збірник наукових статей. – Х. : ХНЕУ, 2008. – № 18. – С. 35–38.

4. Мазоренко О. В. Особливості інформаційного забезпечення функціонування та розвитку підприємств / О. В. Мазоренко // Управління розвитком : збірник наукових робіт. – Х. : ХНЕУ, 2010. – № 18 (94). – С. 55–57.

5. Мазоренко О. В. Методичні аспекти оцінки інформаційного середовища функціонування та розвитку підприємства / О. В. Мазоренко // Вісник Національного технічного університету «ХПІ» : збірник наукових праць. Серія : Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. – Х. : НТУ «ХПІ». – 2013. – № 52 (1025). – С. 104–110.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

6. Мазоренко О. В. Подход к оценке уровня информационного обеспечения функционирования и развития предприятия / О. В. Мазоренко // Учет и статистика : научно-практический журнал. – Ростов-н/Дону : РГЭУ, 2013. – № 1 (29). – С. 113–120.

7. Лепейко Т. І. Обґрунтування технології формування інформаційного забезпечення функціонування та розвитку підприємства / Т. І. Лепейко, О. В. Мазоренко // Бізнес Інформ. – 2013. – № 6. – С. 356–360. Особистий внесок здобувача: розроблено технологію формування інформаційного забезпечення функціонування та розвитку підприємства.

Матеріали наукових конференцій

8. Мазоренко О. В. Формування моделі функціонування та розвитку підприємства / О. В. Мазоренко // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Ефективність бізнесу в умовах трансформаційної економіки» (Сімферополь – Ялта, 30 травня – 1 червня 2008 р.). – Сімферополь : Видав. центр Кримського інституту бізнесу, 2008. – С. 93–96.

9. Мазоренко О. В. Інформаційні джерела функціонування та розвитку підприємства / О. В. Мазоренко // Збірник тез III Всеукраїнської міжвузівської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і викладачів «Актуальні проблеми теорії і практики менеджменту в умовах трансформації економіки» (Рівне, 22–23 квітня 2010 р.). – Рівне : НУВГП, 2010. – С. 85–86.

10. Мазоренко О. В. Показники оцінки інформаційного забезпечення функціонування та розвитку підприємства / О. В. Мазоренко // Матеріали

Міжнародної науково-практичної конференції «Соціально-економічний розвиток України: Європейський вибір» (Одеса, 23–24 грудня 2011 р.). – Одеса : Центр екон. дослідж. та розвитку, 2011. – Ч. I. – С. 25–26.

11. Мазоренко О. В. Визначення стадії життєвого циклу підприємства / О. В. Мазоренко // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток економічної системи в умовах глобалізації та євроінтеграції» (Дніпропетровськ, 5–6 липня, 2013 р.). – Дніпропетровськ : НО «Перспектива», 2013. – С. 67–70.

АНОТАЦІЯ

Мазоренко О. В. Формування інформаційного середовища функціонування та розвитку підприємства. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків, 2014.

Дисертацію присвячено розробці науково-теоретичних і методичних положень щодо формування інформаційного середовища функціонування та розвитку підприємства. Уточнено визначення понять «функціонування підприємства», «розвиток підприємства», «інформація», «інформаційне середовище ФРП», «інформаційне забезпечення ФРП». Узагальнено основні вимоги до інформації, визначено структуру інформаційного середовища ФРП. Запропоновано модель функціонування та розвитку підприємства, яка передбачає виділення етапів функціонування, розвитку та перехідного стану на кожній стадії ФРП. Обґрунтовано і розроблено методичний підхід до визначення етапу ФРП на основі оцінки його інформаційного середовища. Розроблено послідовність формування інформаційного середовища. Запропоновано оцінку рівня сформованості інформаційного середовища ФРП на основі методики оцінки неметричних ознак, яка включає якісну оцінку трьох груп показників: результативності, забезпеченості ресурсами та достатності. Розроблено методичні рекомендації щодо формування інформаційного середовища за різними стадіями та етапами ФРП.

Ключові слова: функціонування підприємства, розвиток підприємства, інформація, інформаційне середовище ФРП, стадія ФРП, етап ФРП, оцінка рівня сформованості інформаційного середовища ФРП.

АННОТАЦИЯ

Мазоренко О. В. Формирование информационной среды функционирования и развития предприятия. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Харьковский национальный экономический университет имени Семена Кузнеця, Харьков, 2014.

Диссертация посвящена разработке научно-теоретических и методических положений по формированию информационной среды функционирования и развития предприятия. Уточнены понятия «функционирование предприятия», «развитие предприятия», «информация», «информационная среда ФРП» и «информационное обеспечение ФРП». Обобщены основные требования к информации, которые сводятся к следующим: актуальность, достоверность, объективность, полезность, доступность, достаточность и многократное использование. Определена структура информационной среды ФРП, которая представляет собой совокупность внутренней и внешней общей и непосредственной информационной среды, каждая из которых представлена совокупностью разных сфер.

Предложена модель функционирования и развития предприятия, которая базируется на теории жизненного цикла и состоит из пяти стадий: создание и становление, рост, стабильность, спад, ликвидация, а также предусматривает выделение этапов функционирования, развития и переходного состояния на каждой стадии ФРП.

Для проведения анализа ФРП была проведена кластеризация предприятий Харьковского региона с целью определения стадии их жизненного цикла (деление проводилось по таким критериям, как возраст, размер и степень формализации управления). Полученные результаты кластерного анализа подтвердили правильность выделения именно пятиэтапной ФРП.

Обоснован и разработан методический подход по определению этапа ФРП на основе оценки его информационной среды, который включает в себя оценку количественных показателей внутренней информационной среды, а именно уровня использования внутренних ресурсов предприятия, и оценку качественных показателей стратегической направленности деятельности предприятия. На основе сопоставления значений индексов внутренней информационной среды и стратегической направленности деятельности предприятия определяется не только этап его жизненного цикла (функционирование или развитие), но и форма и характер процессов.

Разработана последовательность формирования информационной среды ФРП, которая состоит из таких этапов: построение модели информационных потоков, формирование информационных потребностей, формирование критериев для сбора информации, выбор информационных источников, проверка собранной информации на соответствие требованиям, информационный процесс, оценка сформированности информационной среды ФРП и реализация рекомендаций.

Предложена оценка уровня сформированности информационной среды ФРП на основе методики оценки неметрических признаков, которая включает качественную оценку трех групп показателей: результативности, обеспеченности ресурсами и достаточности. Перевод качественных значений в количественные

происходит в результате использования функции преобразования. Полученные значения объединяются в индекс, по которому судят о низком, среднем и высоком уровне информационного обеспечения функционирования и развития предприятия.

Разработаны методические рекомендации по формированию информационной среды ФРП, учитывающие стадию, этап жизненного цикла ФРП и уровень сформированности информационной среды. Практическое применение предложенных рекомендаций даст возможность предприятиям обеспечить достаточный уровень сформированности информационной среды и осуществить эффективные мероприятия в процессе ФРП.

Ключевые слова: функционирование предприятия, развитие предприятия, информация, информационная среда ФРП, стадия ФРП, этап ФРП, оценка уровня сформированности информационной среды ФРП.

ANNOTATION

Mazorenko O. V. Formation of information environment of the functioning and development of an enterprise. – Manuscript.

Dissertation for candidate in economics, speciality 08.00.04 – economics and enterprise management (according to types of economic activity). –Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, 2014.

Dissertation is devoted to the development of scientific-theoretical and methodological provisions for the formation of the information environment of the functioning and development of an enterprise (FDE). Interpretation of the concepts «functioning of an enterprise», «development of an enterprise», «information», «information environment of the FDE» and «information support of the FDE» are defined. Key information requirements are generalized and the structure of the information environment of the FDE is defined. The model of functioning and development of an enterprise that consist of stage of functioning, stage of development and transition stages at the each phase of enterprises' activity is suggested. The methodical approach to determine the stage of FDE based on assessment of the information environment is justified and developed. The sequence of formation of the information environment is determined. An assessment of the information environment formation of the FDE on the basis of methodology for assessing non-metric signs is suggested, which include a qualitative assessment of three groups of indicators: effectiveness, availability of resources and adequacy. Methodical recommendations of formation of the information environment are suggested, it take into account phases and stages of life-cycle.

Key words: functioning of the enterprise, development of the enterprise, information, information environment of the FDE, the stage of the FDE, phase of the FDE, assessment of the information environment formation of the FDE.

МАЗОРЕНКО ОКСАНА ВОЛОДИМИРІВНА

**ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА
ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Підписано до друку 20.03.2014 р. Формат 60 x 90/16.
Обсяг 0,9 ум.-друк. арк. Папір офсетний. Друк різнограф.
Наклад 100 прим. Зам. № 17.

Надруковано в центрі оперативної поліграфії ТОВ «Рейтинг»
Свідоцтво про держ. реєстрацію ю. о. 24668889
61022, м. Харків, вул. Сумська, 37. Тел. (057) 700-53-51, 714-34-26,
пров. Соляниківський, 4. Тел. (057) 771-00-92, 771-00-96.

